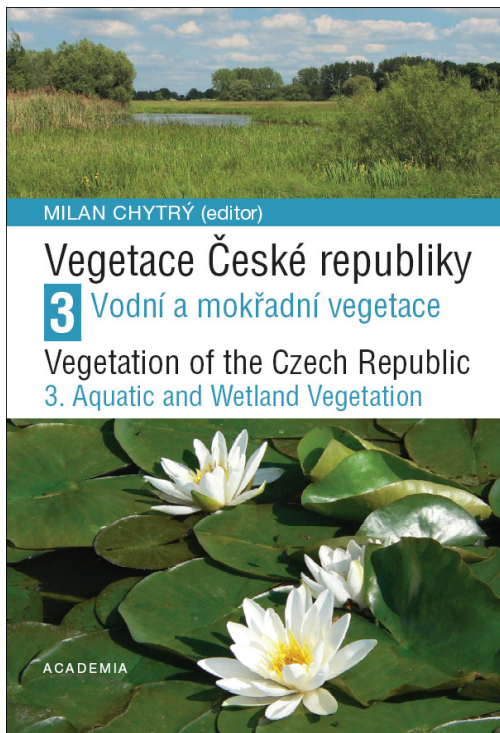

CHYTRÝ M. (ed.) (2011): Vegetace České republiky 3. Vodní a mokřadní vegetace. Vegetation of the Czech Republic 3. Aquatic and Wetland vegetation. Academia, Praha, 827 pp.

Európában a növénytársulástan reneszánszát éli: számos nemzetközi folyóirat (például Journal of Vegetation Science, Applied Vegetation Science, Preslia, Folia Geobotanica, Biologia) fogadja a nagy adatbázisokon alapuló vagy nagyobb földrajzi egységekre kiterjedő cönológiai elemzéseket. Emellett, a 90-es évek óta folyamatosan jelennek meg tabellákat is bemutató európai, nemzeti és regionális (például Nagy-Britannia, Hollandia, Szlovákia) vegetáció monográfiák. E felvirágzás egyik széles körben elismert vezérégyénisége Milan Chytrý, a Masaryk Egyetemen működő brünni iskola vezetője, kinek gondos szerkesztésében 2011 végén jelent meg a cseh vegetáció monográfia harmadik, a hinár vegetációt és a vizes élőhelyek természetközeli, főként lágyszárú növényzetét tárgyaló kötete. A fejezetek többségét az iskola három tanítványa Kateřina Šumberová, Petra Hájková és Michal Hájek írta. A gigantikus munka 827 oldalon jellemzi tíz asszociációosztály (*Lemnetea*, *Potametea*, *Charetea*, *Littorelletea uniflorae*, *Isoëto-Nano-Juncetea*, *Bidentetea tripartitae*, *Phragmito-Magno-Caricetea*, *Montio-Cardaminetea*, *Scheuchzeria palustris-Caricetea nigrae*, *Oxycocco-Sphagnetetea*) 178 társulását. A monográfia döntő részét csak a csehül értők élvezhetik, ám a módszertant is magában foglaló 11 oldalas, lényegre törő útmutató, valamint a társulás leírások végén található néhány soros angol

összefoglalók jelentősen bővítik a kötet potenciális olvasótáborát.

A könyvben csak három hierarchiaszintet különítenek el a cseh és szlovák szerzők (osztály, csoport, társulás), amely meglepően könnyűvé teszi a tájékozódást, anélkül, hogy komolyabb hiányérzetünk támadna a kihagyott szüntaxonokat illetően. A kötetben említett asszociációk elkülönítése a (csaknem százezer felvételtől álló) Cseh Nemzeti Fitocönológiai Adatbázis elemzésével, „erősen hagyománytisztelő” módon történt (módosított Cocktail módszer, a TWINSPAN, a PC-ORD 4 és a JUICE programok alkalmazásával). A használt módszerek mellett a korábban leírt növényzeti egységek egy része (különösen az *Isoëto-Nano-Juncetea*, *Montio-Cardaminetea*, *Scheuchzeria palustris-Caricetea nigrae* ill. az *Oxycocco microcarpi-Empetrium hermaphroditii* szüntaxonok-nál) nem volt kimutatható, míg a fajszegény vegetáció típusok esetében a legutóbbi klasszikus összefoglaló (Moravec et al. 1995) viszonylatában szinte változatlan maradt a társulások száma. Kivétel ez alól a *Potamion* csoport, ahol a korábbi referenciákhoz képest növekedés tapasztalható. (Megjegyzésre érdemes, hogy a kötet egyik szakértője és lektora Zdeněk Kaplan, számos vízínövény, különösen a *Potamogeton* genus nemzetközileg is elismert specialistája. Másik fontos tényező, hogy az elemzések során a fajszegény társulások elkülönítése a monodominancia elvén alapult. E két információ ismeretében már nem meglepő a *Potamion* csoport bővülése.) Azok, akik a *Charetea* osztályt és a *Charophyceae* fajokat jobban ismerik, talán csalódnak a cseh vegetáció monográfia harmadik kötetében, mivel itt csupán hét társulás leírásával találkozhatunk. A szerzők azonban maguk is bevallják, hogy ez a szegényes kép részben annak köszönhető, hogy a *Batrachium* (*Ranunculus*) fajokhoz hasonlóan, specialisták hiányában e szüntaxonok a cseh növénytársulástani adatbázisban sem minőségi, sem mennyiségi értelemben nem rendelkeznek reprezentatív mintával. Annak ellenére, hogy csaknem 200 társulás, több ezer felvételt elemző társulástani munkáról van szó, a szerzőknek sikerült elkerülniük a cönológusok egyik legnagyobb csapdáját, az új társulások számának szignifikáns növelését. A monográfiában kilenc új asszociáció név szerepel. Ezek közül nyolc elfogadható nomenklaturai korrekció. A kilencedik (*Lemno minoris-Ricciatum fluitantis*) azonban (az eredeti leírás ismeretében) véleményem szerint támadható újítás (a szerzők meggyőződése, hogy a *Ricciatum fluitantis* Slavnić 1956 pszeudonim). Talán nem véletlen, hogy az új társulásnevek elsősorban a kevés fajú, gyors dinamikájú vegetációtípusok esetében születtek, a reliktum jellegű, lápi társulásoknál viszont egyáltalán nem fordulnak elő sőt, itt redukciók történtek. Az

asszociációosztályokat tartalmazó fejezetek megtalálását a különböző színű fejlécek segítik. Minden fejezethez tartozik egy szünoptikus tabella, amelyben a felsorolt társulásokra jellemző fajok %-os konstancia adatain kívül a felvételszámok is szerepelnek. Ehhez csatlakozik a társulások Ellenberg mutatóinak, az állományok tengerszint feletti magasságának és a légyszárú szint összborításának kvartilis ábrája, háttérben az elemzésben felhasznált 10.279 sztratifikált felvételre számított mediánnal (egyenes) és interkvartilis tartománnyal (színes sáv). A társulásról szóló alfejezetek szerkezete egységes. Színes szövegdobozban találjuk az originál diagnózis forrásának megnevezését, a szinonimokat, a diagnosztikus, konstans és domináns fajokat, illetve a Cocktail módszerrel (az „és”, „vagy” illetve „nem” logikai operátorokkal) meghatározott formalizált társulás definíciókat. A társulásleírásokon belül egymást követő egységekben olvashatunk az állományok szerkezetéről, a termőhelyi adottságokról, a dinamikáról és a kezelésről, az elterjedésről, valamint a gazdasági jelentőségéről és veszélyeztetettségéről. Ahol erre szükség volt, a szerzők külön bekezdést szenteltek a változatokra és a nomenklaturai megjegyzésekre. Csaknem minden asszociáció leírásához tartozik egy állományfotó is, amely (legtöbbször) hűen tükrözi a társulás fajkészletét és/vagy szerkezetét. Látványos illusztrációja az alfejezeteknek a társulások elterjedését bemutató térkép, amelyen az ország domborzati és vízrajzi adottságai mellett, a Közép-Európai Flóratérképezési Rendszer hálószeleiben külön jelekkel tüntetik fel az 1975 előtt és után készített felvételek helyét. Ezen kívül, szakítva az első két kötetben alkalmazott modellező módszerekkel (eredeti ötletként), a diagnosztikus vagy domináns fajok adatait figyelembe véve, külön jellel ábrázolták a társulás állományainak potenciális előfordulásait. Az adatok forrásai (a fitocönológiai, a florisztikai adatbázisok, illetve néhány jelentősebb herbárium is) közismerten hiányosak (Csehországban is), különösen a vizes élőhelyek növényeit illetően. Ennek megfelelően az elterjedési ábrák gyakran, s bevallottan nem reprezentatívak. A mű terjedelméhez méltó a felhasznált irodalom mennyisége. A több mint 1600 idézett munka közül 32 magyarországi vonatkozású, amely 18 magyar és két külföldi kolléga tereptapasztalatait dicséri. Kétségtelen, hogy ennél jelentősebb az e témában citálható magyar dolgozatok száma (vö. Borhidi 2003). Meg kell jegyeznünk azonban, hogy mostanában alig születtek olyan hazai munkák, amelyek például asszociáció-osztály szinten egybegyűjtötték volna, a külföldiek számára nehezen hozzáférhető hazai tanulmányokat. Annak ellenére, hogy Csehország esetében földrajzilag hozzánk igen közeli régióról és annak intrazonális társulásairól van szó, a legutóbbi magyar fitocönológiai monográfia (Borhidi 2003) viszonylatában, megdöbbentően kevés egyezést találunk a társulásneveket illetően. Érdemes kicsit alaposabban megvizsgálni e probléma hátterét. Az egyik leggazdagabb asszociációosztály, a *Phragmitetea (Phragmito-Magno-Caricetea)* esetében például mindkét monográfia 51 társulást különít el. E társulások csaknem 20%-a mindkét munkában, míg 35%-a csak az egyik ország szüntaxonómiai rendszerében szerepel. Meglehetősen magas (45%) azoknak a vegetációtípusoknak a részesedése, amelyeket más-más társulásnéven, szinonimként tárgyalnak a fenti szinopszisok. Ezek több mint 60%-ának, első érvényes közlésként elfogadott tanulmányát csak az egyik monográfia irodalomjegyzékében találjuk meg, ami önmagában is elegendő magyarázatot nyújt a fenti különbségek kialakulására. (Akkor sem javul jelentősen az arány, ha 2003 után megjelent dolgozatokkal nem számolunk). Ennél azonban rosszabb a helyzet, mert e referenciák több mint 15%-át egyik kötetben sem találjuk meg (ott sem, ahol a nevet érvényesnek tartják). Sajnos, ez csaknem kizárólag a hazai vegetáció monográfia rovására írható (ahol e hiány így 30%-os). Noha tudományos vonatkozásban nem meghatározó, nemzeti önértékelésünk szempontjából annál fontosabb, hogy a cseh opuszban szereplő társulások több mint 8%-a magyarországi szerzők (Aszód László, Felföldy Lajos, Kárpáti Vera, Kovács Margit, Máthé Imre, Soó Rezső, Timár Lajos, Ubrizsy Gábor, Zólyomi Bálint) nevét öregbíti, akikre emiatt is joggal lehetünk büszkéek. Sajnálatos, hogy ezek közül a „*Parvo-Potamo-Zannichellietum pedicellatae* De Soó 1947” társulást a szerzők nem az eredeti leírásnak megfelelően (csak a szikes állóvizek állományaira) értelmezik, hanem az összes, eutróf-hipertróf, álló vagy lassan folyó víztestekben megtalálható *Potamogeton pectinatus* és/vagy *P. pusillus*-szal elegyes, vagy monodomináns *Zannichellia palustris*-os állományra. Valószínű azonban, hogy a Soó Rezső által leírt, Magyarországon is ritka asszociáció Csehországban nem is fordul elő.

Összességében, azok a társulástan és a vizes élőhelyek iránt érdeklődő botanikusok, akik átlapozzák e könyvet, nem fognak csalódní: nemcsak kézben tartani, de letenni is nehéz. A tartalomjegyzék hozzáférhető: <http://www.sci.muni.cz/botany/chytry/Vegetace-CR-3-Contents.pdf>